

B) A Balkáni félsziget.

I. Éjszaki rész.

a) Az Adriai tenger melléke.

A Magyar-birodalom déli csucsán a Velebit s Kapela egymással egyesül s azután Monte Dinara vagy Dinari-Alpok nevezete alatt — a Zermagna, Kerka, Cetina s Narenta tengerparti folyók, mint szinte a szárazba mélyen benyuló egyes öblöcskék által meg-megszakasztva — délkeleti irányban halad. — Legszakadozottabb a tengerparti rész; legtömöttebb azon vonal, mely a nevezett folyócskák s a Szávába ömlő vizek (Unna-Szana, Verbasz, Boszna) közti vízváltástót képezi. — Mindkét emelkedés egyesül a cattarói öböl háttérében, hol a Fekete hegyek neve alatt zord hegyvidékké tömörül, mely a Drinába ömlő hegyi patakok (Lim, Piva, Tara) forrás-vidéke.

A Balkáni félsziget ezen része zord, kopár hegyvidék, kevés, nehezen hozzáférhető völgyekkel, sziklás tengerparttal, nehezen megközelíthető öblökkel. — Hasonlót kell mondanunk a tengerpart hosszában fekvő szigetekről is. Legnagyobb részök kopár sziklatömeg és lakatlan; a nagyobbak s gyéren lakottak ivóvízhiányban szenvednek. Mindannyian a sziklás tengerpart folytatásának tekinthetők. (Arbe, Pago, Incoronata, Brazza, Lessina, Lissa, Curzola, Maleda stb.)

A szük tengerpart a hozzá tartozó szigetekkel együtt Dalmátországnak nevezetik. Ez jogilag a magyar birodalomhoz, tényleg Ausztriához tartozik. A Dinara hegység főgerincétől éjszakra ágazó s a Szávába ömlő folyók — éjszakfelé mindinkább táguló völgyei által szelt hegyek borítják Boszniát. A Narenta folyó szeli Hercegovinát, a Lim felső völgye pedig Novi-Bazárt. Bosznia és Hercegovina általunk elfoglalt török tartományok, Novi-Bazar még most is a török birodalom kiegészítő része, melynek két helységében (Plevlje, Prepolje) szinte osztrák-magyar helyőrség van elhelyezve.

A leírt terület délnyugati lejtői erdő kincsöktől meg vannak fosztva. Az erdőktől megfosztott vidék humusa (termő föld) a záporosöktől le lett mosva, a Bórától lesöpörve, úgy hogy most csak kopár, már messziről fehérülő sziklagerincek merednek az égnök. A mezei termények ennek alap-

ján ki nem elégítők; a gyér, leginkább állattenyésztéssel foglalkozó lakosság bevételre szorúl. A tengerpart némely megmívelhető vidékein s a Narenta deltájában szőlőt és déli gyümölcsöt termesztenek; ezek a vidéknek egyedi kiviteli cikkei.

A terület természeti alkotása a lakosság nem csak foglalkozására, de műveltségi fokára is döntő befolyást gyakorol.

A tengerparti lakosok edzett s bátor hajósok s mint ilyenek hazánk és a szomszéd tartományok hajólegénységének javát képezik. A lakosság bátorságát és a hősiesség bizonyos nemét — mint kiváló erényeiket — nagyon háttérbe szorítja azonban a műveletlenségből folyó vadság és kegyetlenség, mely őket jellemzi. Legműveletlenebbek a szlávajkú Morlákok, míg a tengerpart olaszajkú lakói, különösen a városokban, a lakosság értelmiségét képezik.

Nagyobb városok e területen a zárai félszigeten épült Zára, megerősített hely. Délfelé ettől Spalato. számos római építmények maradványai-val; továbbá Ragusa és Cattaro, a hasonló névű öblök háttérében.

Hercegovinában van Mosztar, a Narenta tágulól völgyében, Boszniában pedig Szerajevo, az egész terület legfontosabb városa, a Boszna egyik mellékvölgyében. Azonkívül említhető még Novi, mint nevezetes vasúti csatlakozó pont; Banjaluka a Verbasz völgyében s Török-Bród a Száva mellett, a Szerajevóban vívó boszna-völgyi vasút kiinduló helye.

b) Az Al-Duna melléke.

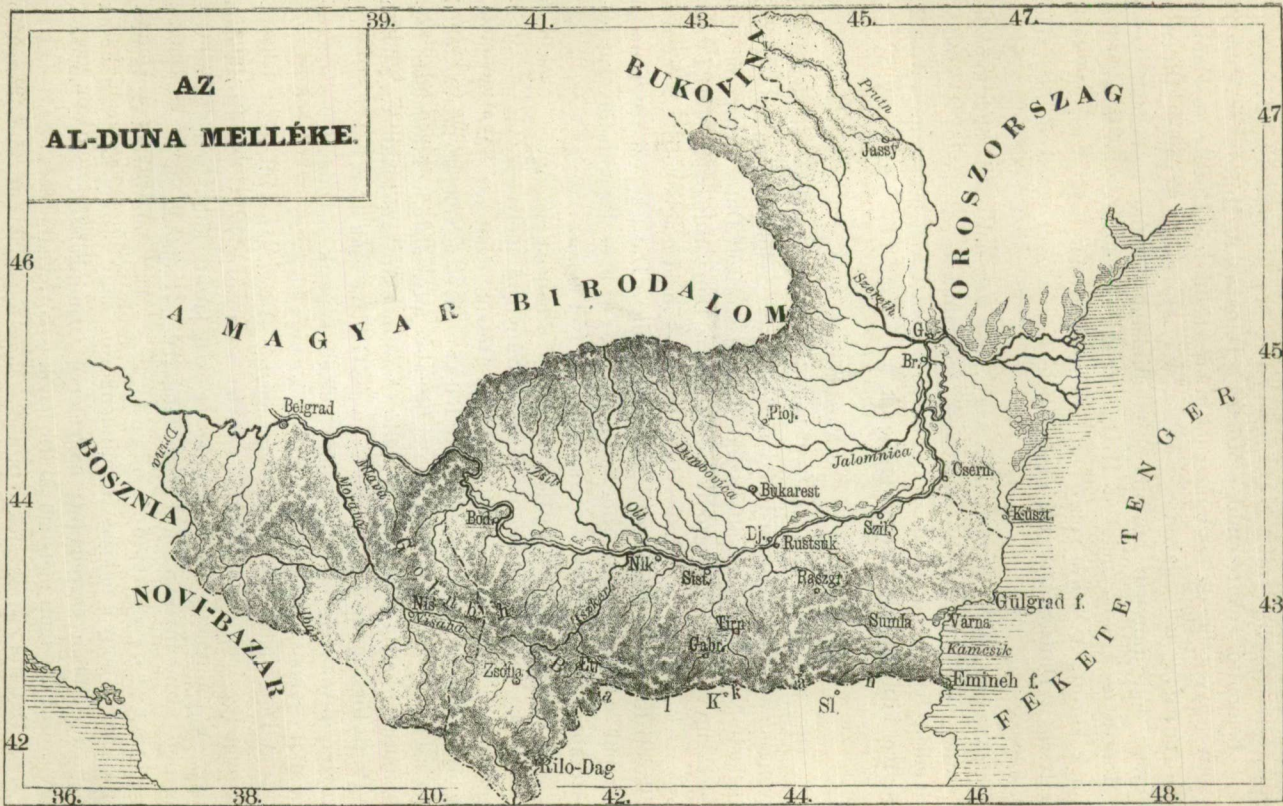
1. Szerbia.

A Dinara hegyláncától éjszakfelé alá hereszkező Bosznia, már átmenetet képez a dunai tartományok felé. Hegyeinek (boszniai hegyek) jelleme és külső alakja egészen elüt az eddig tárgyalt tengerparti hegyektől s ebből folyólag a vidék is, melyet borítanak. A hegyek széles alapokon nyugosznak, tompa élűek, a Száva felé fokozatosan alacsonyodnak s legnagyobbbrészt szép erdőkkel vannak borítva.

Ezekhez hasonlók a Drina és Morava közötti emelkedések is.

A Szerb Morava mellékfolyóinak felső völgyei (Ibar) még magas hegyek közé szorúlnak. De minél jobban közelednek a Szávához és Dunához, annál alacsonyabbak lesznek a hegyek, annál szélesebbek és termékenyebbek a völgyek. Csak szemközt azon helylyel, hol a Száva és Duna egyesülésénél hazánk területén Zimony fekszik, húzódik a hegység a Duna közvetlen szomszédságába. Ezen a Duna felett uralkodó emelkedésen épült Belgrád vára, s épen ezen fekvésében rejlik nagy jelentősége a múltban, nagy fontossága a jelenben.

Belgrád (Nándor-Fehérvár, Sigindunum) főrészt teszi a vár; az hosszú időn át hazánk egyik főerősségét képezte s birtokáért a magyar nem-

zet sok vért ontott; most a szerb király lakhelye s az alatta a Duna partján épült városrészszel együtt a Szerb királyság fővárosa.

Belgrádtól keletre ömlik a Morava a Dunába. A Morava és Timok közötti hegység éjszaki része meredeken ereszkedik le a Dunába, a szemközt levő Kárpátok déli ágaival a vaskapui szorost képezve. Innen a hegység déli irányban húzódik s mindinkább szűkülő válaszfalat képez a Morava és Timok, majd a Bolgár-Moravába ömlő Nisava és Timok között. A Nisava völgyében legjelentékenyebb hely Nis. A Szerb királyság a Duna-Száva völgyéből délfelé fokozatosan emelkedő hegyvidéket képez.

A terület lakói szerbek, kik a nagy szláv törzsnek egyik ágát képezik. Ezen nép erőteljes és szép testalkotású, szorgalmas és iparkodó, de szenvedélyeiben határt nem ismer. Különösen jellemzi a népet azon szívósság, melylyel kitűzött céljait elérni igyekszik.

2. Rumánia.

Ott, hol a Moravát jobbról kísérő hegyek meredek sziklafalaikkal egyenesen a Dunába ereszkednek s hol szemközt velök a Kárpátok déli ágai emelkednek, s hol a kettő által szűk mederbe szorított Duna a vaskapui szorost elhagyva, délre kanyarodik: kezdődik a Duna balpartján a Havas-elvének nevezett alföld, melynek éjszaki — majd meg keleti — határát a Délkeleti Kárpátok főgerince, déli határát pedig a Duna képezi. A Duna a vaskapui szorostól odáig, hol balról a Szereth és Pruth folyókat felveszi, közel 400 km hosszú, éjszakra nyitott ívet képez.

A Duna itteni jobb partja emelkedett; a balpart egészen sík, sok holt ággal és érrel, messzeterjedő mocsár és pósvánnyal, melyek a vidéket egészségtelenné, a Dunát nehezen áthidalhatóvá teszik. Ezen körülménynél fogva bír oly nagy fontossággal a jobbparti Rustsuk és a vele szemközt fekvő Djurdjevo, mivel ezek a Duna egész alsó folyásában az áthidalásra legalkalmasabb helyet jelölik. — Sok álló víz és mocsár van továbbá a Szereth és Pruth torkolatainál is, hol Braila és Galac csak azért emelkedhetek annyira, mivel ezek Rumania kikötő helyeit képezik, a Duna-delta középső ága által egyenes összeköttetésben a Fekete tengerrel.

A Duna deltájának számos ága egészen el van zátonyosodva; partjait rengeteg nád erdők borítják, a vízi szárnyasok kedvenc tartózkodási helye. A számtalan kisebb-nagyobb ér és ág között különösen három visz nagyobb vízmennyiséget a Fekete tengerbe; az éjszaki Kiliai, a déli Sz.-Györgyi s a középső Szulinai ág. — De ezen három ág is annyira sekély, hogy a hajózás itt mindenkoron nagy veszélyekkel járt s csak a legújabb időben végrehajtott nagymérvű vízmunkálatok tették lehetővé, hogy a Szulinai ágon mélyebb járatú hajók is közlekedhetnek.

A Dunától éjszakra fekvő terület számos folyói között jelentékenyebb a Magyarországból ide folyó Olt és Zsil, azután meg a Jalomnica és a

Dimbovica. Az előbbi mellett fekszik Plojesti, az utóbbi mellett Bukarest, a legújabb időben függetlennek nyilvánított Rumania királyság fővárosa. Mindkettő élénk kereskedelmi összeköttetésben áll hazánkkal.

A Délkeleti Kárpátok kelet felé irányult ágai a Szereth folyóig hatolnak; ide nyílnak tehát mindazon hágók és szorosok, melyeket hazánk keleti határán ismerni tanultunk s innen van, hogy e vidéken oly sűrűn találkozunk az oláh lakosság közt élő hazánkfiaira, kik az Olt szűk völgyében nem tudtak megélni s ide vándoroltak. — A Szereth és Pruth közötti sík terület legnagyobb városa Jassy (Jászváros).

Rumania lakossága úgy a szellemi műveltség, mint az ipar és kereskedelem terén öröndetes haladást tesz, de a műipar még mindig alárendelt jelentőségű. A tartomány kivitele kizárólagosan csak mezei terményekből áll.

Rumania legújabb időben szenvedett némi területveszteségeért gazdagon kárpótoltatott a Dobrudsza által.

Dobrudsának nevezetik a Duna és a Fekete tenger közti síkterület. A Duna deltájától délre eső része lápos és mocsaras, de déli részét már alacsony dombok szelik, melyek a Dunát éjszakfelé terelik. Ezen terület a jövőben nagy fontosságot fog nyerni, ha azon csatorna terve megvalósul, mely a Küsztendjét Csernavodával összekötő vasút irányában a Dunát a Fekete tengerrel összekötni lesz hivatva. Ezen csatorna nem csak a dunai hajózás útját fogja rövidíteni, de ezt a Duna-delta sekély ágainak kikerülésével, kevesebb bajjal és veszélylyel járónak is fogja tenni. — Ezen terv megvalósulásával Küsztendje egyike leendő a Fekete tengerpart legfontosabb városainak.

3. Bolgárország.

Küsztendjétől délre van a Gölgradi fok. Innen a tengerpart nyugati hajlással bír, melynek hátterében a tenger és Devno tó közötti területen Várna (Odessus) épült. — Várna vidéke egy a magyarok és törökök közt vívott s ránk nézve szerencsétlen kimenetelű ütközetnek volt színhelye. Tovább délfelé van az Emineh fok; ez a Balkán hegység keleti végpontja. Innen a Balkán hegység szakadatlanul az Iszker folyóig húzódik délfelé meredeken leereszkedve, éjszakfelé messze terjedő ágakat bocsátva. — Ezek egyike a Kis-Balkán, a két Kamtsik közötti területen, másika a Raszgrad felé húzódó hegység, mely azután a Dobrudsai dombokban végződik. A Raszgradi Balkán egyik hágójának védelmére épült Sumla vára (Martianopolis).

Még fontosabbak a Balkán főgerincén átvezető hágók: a slivnoi, kazanliki (sipka) és az etropoli. — A sipkai hágó éjszaki nyílásánál fekszik Gabrova és tőle éjszakra Bolgárország hajdani fővárosa. Tirnova; az etropoli hágón át pedig Zsófiából vezet az út a Duna mellett fekvő Sistova és Nikopoli (Nikápoly) felé.

Etropoltól nyugatra az Iszker folyó meredek és sziklás, szűk völgyben.

töri át a Balkán főgerincét. — Az Iszkeren túl a hegység éjszaknyugati, majd észak irányban húzódik, a Timok és Nisava-Morava közti válaszfalat képezve. Ezen hegység, bár határozottan a Balkán folytatásának tekinthető, némelyek által — Golubinszki hegység neve alatt — önálló hegycsoportnak tekintetik. Ezen névvel jelölik különösen a Timok balpartját kísérő hegyláncot.

A Balkánnak imént leírt főgerince és a Duna között elterülő vidék Bolgárország neve alatt a legújabb időben névleg a török szultántól függő, de tényleg független tartomány lett. Hozzá tartozik még az Iszker felső völgye is, hol a tartomány jelenlegi fővárosát Zsófiát is találjuk. A terület a Balkánra támaszkodó felföld, mely a Dunaág húzódik s annak meredek jobbpartját képezi. — Innen van, hogy a Duna alsó folyásának jobbpartján sokkal több nagyobb s magas fekvésöknél fogva fontos helységeket találunk, mint lápos és mocsaras balpartján. — Ilyen Viddin (Bodon), Nikopoli (Nikápoly), Rustsuk és Szilisztria, melyek a Duna-hajózás s a mélyebben fekvő balpart felett uralkodnak.

A bolgár föld termékeny s részben — különösen a Balkán főgerincéhez közel fekvő vidékeken — rengeteg erdővel van borítva.

Lakosai bolgárok, kik hajdan, mint a hunokkal rokon néptörzs e vidéken letelepedtek, de idővel — különösen a kereszténység felvétele után — az őket környező szláv törzsszű lakosokkal összeelegyedtek s idővel magok is szlávok lettek. — Most a délszláv népek egyik legerősebb s legszámosabb, de a míveltség igen alacsony fokán álló töredékét képezi. A nép főfoglalkozása földművelés és állattenyésztés; a kézműipar és kereskedelem a nagyobb községekben, különösen a Duna mellett fekvő városokban virágzó.

c) A vízváltató.

A Balkántól délnyugati irányban emelkedik a Rilo-Dag, az Iszker forrásvidéke. A Rilo-Dag és Balkán között van az Iszker és Marica völgyeit összekötő hágó, melynek neve Porta-Trajana. Ez ősidők óta a Balkán félsziget éjszaki és déli részei között a főösszekötő vonal volt s most is erre irányul a dél és észak közötti igen élénk forgalom, Tatár-Bazardsik és Zsófia között. — Zsófia a Rilo-Dag és Vitos hegység közti fensíkon fekszik. Magas fekvésénél s azon körülménynél fogva, hogy innen a Balkáni félsziget minden iránya felé közlekedni lehet, igen fontos város.

A Zsófiái fensíkságtól nyugatra húzódik a Vardar és Bolgár Morava felső völgyei között a Kara-Dag s ettől ismét nyugatra a Zsar-Dag. Az utóbbi dél felé az Albániai hegyekhez, éjszakra pedig a Fehér Drin balpartját kísérve, a Fekete hegyekhez csatlakozik.

A Kara-Dag és Zsar-Dag közötti völgyben ered a Bolgár-Morava. Balról felveszi magába a Szerb-Moravát, melynek legnagyobb mellékfolyója az Ibar. Az Ibar és Bolgár Morava által határolt fensík, a történelmileg oly nevezetes Rigómező. A Rigómezőtől délre van a Kara- és Zsa-

Dag közt az Üszkübi hágó, mely ősidőktől fogva főközlekedési kapuja volt a dunai tartományoknak az Aegaei tenger felé s újabb időben fokozott jelentőséggel bír, különösen ránk nézve, mivel ezen lesz átvezetendő azon vasútvonal, mely hazánkat a Szaloniki öböllel egyenes kereskedelmi összeköttetésbe hozni lesz hivatva.

A Zsar-Dagtól nyugat felé folyik az egyesült Fekete- és Fehér-Drin az Adriai tenger felé, termékeny kis tengerparti síkságot szelve. Delta torkolatának egyik ága felveszi a Skutari tó vizeit, melybe a Mo-

raca ömlik. A Moraca éjszokról délfelé szeli a Fekete hegyek csoportját, mely a Montenegrói fejedelemség területét borítja. E fejedelemség fővárosa Cetinje. Újabb időben a tengerpart közelében fekvő Antivari mind nagyobb jelentőségre emelkedik. A Montenegrói fejedelemség lakosai a délszláv törzshöz tartoznak; a leirt többi részek lakói leginkább albánok, kik a tulajdonképeni Albánia lakóinak egy részét képezik.

II. A félsziget középső része.

a) Albánia.

A Drin folyó által szelt tengerparti síkságtól dél felé a hegyek ismét a tengerpartig húzódnak, de még sem ereszkednek le oly meredeken a ten-

gerbe, mint a Dalmát partokon, sőt helyenként — különösen a számos tengerparti folyócskák torkolatainál — tágas sík területeknek is engednek helyet. — Így húzódik a tengerpart — melynek egyik legvirulóbb helyége *Durazzó* (*Epidamnos*) egészen a *Volói öböl*ig.

A *Glossa* foktól az *Arta* öböl, a part *arculata* ismét változik s meredekségével, szakadozottságával vetekedik a Dalmát tengerpartokkal. — A hasonlatosságot a kettő között még abban is feltaláljuk, hogy itt ismét a tengerpart hosszában kisebb-nagyobb szigetekkel találkozunk, melyek a hegyes szárazföldtől elszakítva látszanak s annak mintegy folytatását képezik. Ezen szigetek (ioni szigetcsoport) legnagyobbika *Korfu*.

A milyen a tengerpart, olyan a tartomány belseje is. — Zord hegyvidék az, szelve szűk völgyek által s borítva a völgyeket elválasztó hegyóriásokkal. Ezen terület neve *Albánia*, mely az európai török birodalom kiegészítő részét képezi. — Lakosai mohamedán vallásu harcias albánok, kik leginkább pásztori életet élnek s minden államélet és polgárosodásnak ellenségei.

A tartománynak — a mennyiben annak nevezhető — főhelye *Janina* (*Dodona*), a hasonló nevű tó mellett (*Pambotis*). *Albánia* összes hegyei csak kiágazásai azon főgerincnek, mely a *Zsar-Dagnak* déli folytatását képezi. Ezen főgerinc egységes neve *Bora-Dag*. Ez választja el az *Ochrida* és *Presba* tavakat s ebben erednek az *Adriai* tengerbe folyó *Devol* és *Vojuca* s a keleti irányban haladó *Vysztrica* és *Szalumbria*.

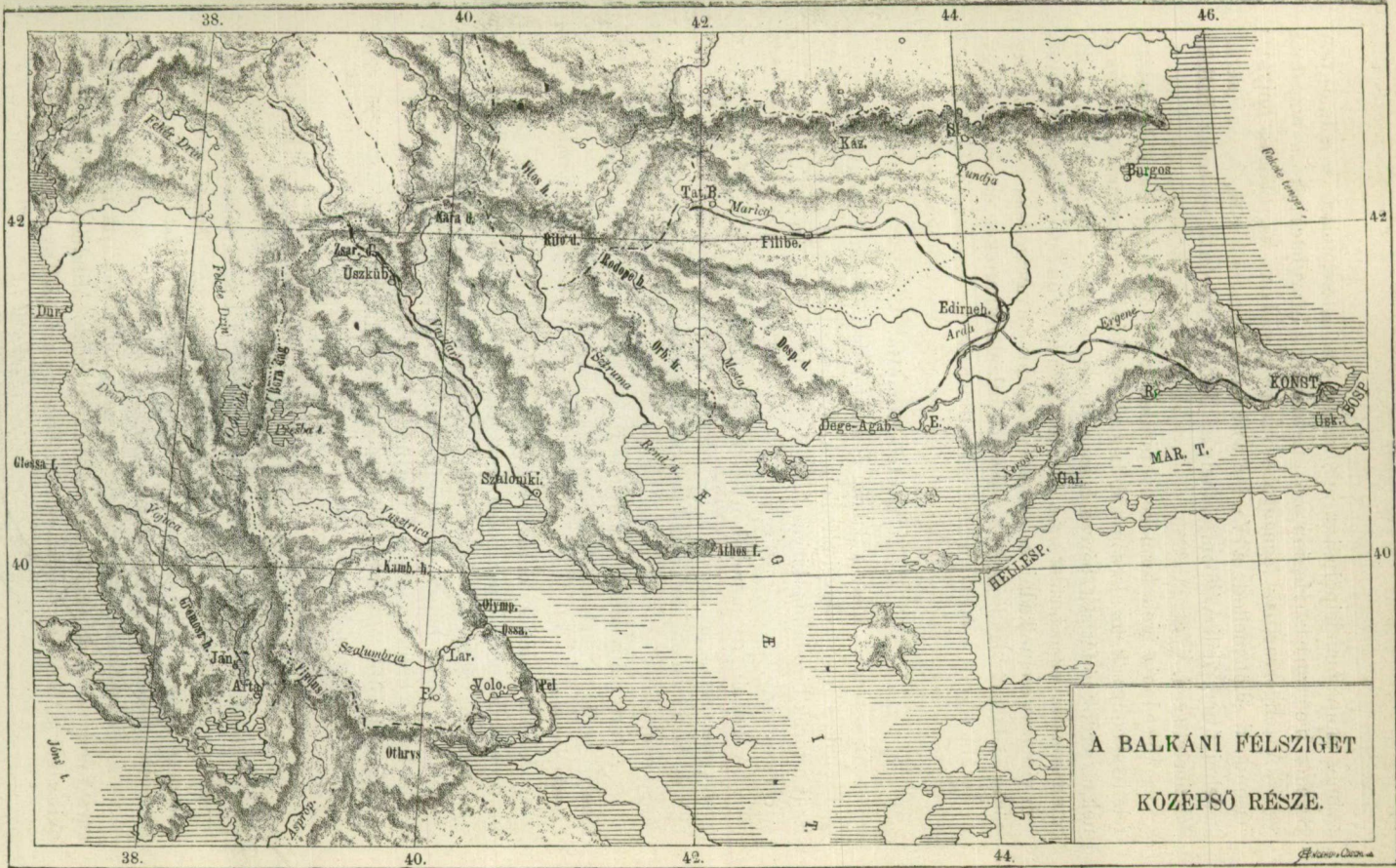
Az utóbbinál a hegység két részre oszlik. Az egyik lánc az eddigi irányt megtartva *Pindusnak*, a másik keletfelé elágazó *Kambuni* hegységnek neveztetik.

Albánia hegyei részint kopár mészköves sziklákból állanak, részint erdőkkel borítottak s belsejökben nagy mennyiségű tajtékkövet rejtenek. Magasabb csúcsaik a hóvonalon felül emelkednek; a *Pindus* egyes csúcsain az év legnagyobb részén át havat lehet találni.

A *Kambuni* hegység az *Aegæi* tengerig húzódik s ott az *Olymposban* a félsziget legmagasabb emelkedését tünteti fel (3000^m).

b) **Macedonia.**

Azon vidék, melyet délen a *Kambuni* hegység, nyugaton a *Bora-Dag*, éjszakon a *Zsar-*, *Kara-* és a *Rilo-Dag*, keleten pedig a *Rodope* (*Orbelus*, *Despota-Dag*) hegység határol s melyet délen a *Vysztrica*, közepén a *Vardar* s keleten a *Sztruma* szel — *Macedoniának* neveztetik. — *Macedonia* tengerparti tagozása igen kedvező. — A *Chalkid* félsziget két öblöt képez: a keleti *Rendinaits* a nyugati *Szalonikit*. Maga a félsziget három földnyelvet eresztvén a tengerbe, ezek ismét két öblöt képeznek. Az éjszakeleti földnyelv a legmagasabb s a történelmileg is nevezetes *Athos* hegyfokban végződik. Jelenleg az egész terület a görög keleti szerzetesek birtoka;

A BALKÁNI FÉLSZIGET
 KÖZÉPSŐ RÉSZÉ.

Franciai, Clava

számos temploma, kápolnája, remetalakja s kolostora miatt ezen földnyelv **Szent hegynék** (Hagion oros) nevezetik s híres bucsújáró hely.

A tengerpartnak legnagyobb városa **Szaloniki**, (Thessalonika) a hasonló nevű öböl mellett, a Vardar torkolatánál, azon $518\frac{1}{m}$ hosszú kereskedelmi útnak déli végpontja, mely az Üszkübi hágón át az egész Balkáni félszigetet szeli.

Macedonia igen termékeny terület, a folyók völgyei a földművelésre felette alkalmasak, az alacsonyabb hegyek lejtői jó bort és gyümölcsöt teremnek, az erdők jó fát s a bércek belseje nemes érceket szolgáltatnak. — Ha mindazonáltal ezen terület még sem bírt sem szellemi, sem anyagi tekintetben virágzásra emelkedni, ez csakis évszázados elhanyagoltságának s a török, görög és délszláv lakosság henyeségének tulajdonítható.

Macedonia a török birodalomhoz tartozik.

c) **Kelet-Rumélia.**

Azon terület, mely a Balkán déli lejtői alatt elterül s melyet a Marica és **Tundja** felső völgyei elfoglalnak, **Kelet-Ruméliának** nevezetik. Ez is a török birodalom kiegészítő részét képezi, de külön belkormányzattal bíró tartomány.

A Balkán itt meredeken ereszkedik alá a Marica és **Tundja** völgyébe, melyeknek legnagyobb helységei: **Tatar-Bazardsik**, **Kazanlik** és **Szlivno**. Ezek mind az utánok nevezett balkáni hágók déli nyílásainál épültek.

A tartomány kikötője a Fekete tenger egyik öblében fekvő **Burgasz**, főhelye pedig **Filibe** (Philippopol), a kormányzó lakhelye; igen élénk kereskedéssel.

A Balkán déli lejtői alatt fekvő ezen terület már egészen déli éghajlatú s éles ellentétet képez Bolgárországgal. A Marica és **Tundja** termékeny s jól művelt völgye nemcsak hogy a meglehetősen sűrű lakosságnak nyújt elegendő élelmet, hanem feleslegét még a szomszédban is értékesítheti; e terület fontos kiviteli cikke a déli gyümölcs. Kár, hogy a görög, török és bolgár lakosság örök civódása és versengése még hosszú időre meg fogja akadályozni a tartomány felvirágzását.

d) **A Bosporus és a Dardanellák mellékei.**

Kelet-Rumeliától délre terül el a Balkáni félsziget legtermékenyebb s leggazdagabb vidéke. Kelet felé partjait a Fekete tenger mossa, délkeletre a Bosporus által avval összekötött Marmara tenger s a Dardanellák szorosahatárolja, délfelé az Aegæi tengerre néz.

A Fekete tenger partvidéke szegény öblökben; itt tehát virágzóbb várost nem találunk. Gazdagabb a déli partvidék. Mindjárt a Bosporus déli nyílásánál a Marmara tenger felé találjuk az európai Törökország fővárosát

Konstantinápolyt az Arany szarv és a Marmara tenger által képezett félszigeten.

Konstantinápoly két részből áll: a tulajdonképeni városból, melynek közepét a Szerail foglalja el — a szultánnak külön fallal bekerített lakhelye — melynek főbejáratát magas vagy fényes Portának nevezik s az Arany szarv tulsó oldalán épült Pera és Galatából; némelyek még az ázsiai parton épült Üszküdar helységet is Konstantinápoly elővárosának tekintik. Konstantinápoly — a tengerről nézve azt — igen szép s a maga nemében páratlan látványt nyújt. De belseje nem felel meg várakozásunknak: piszkos, görbe, sötét, ablak nélküli utcák jellemzik a leginkább törököktől lakott belvárost; szebbek s a kereskedelemnek és iparnak tulajdonképeni székhelyei Pera és Galata. Konstantinápoly történelmi ép úgy, mint kereskedelmi fontossága abban rejlik, hogy a két nagyobb tengert összekötő s két földrészt alig elválasztó Bosphorus felett uralkodik.

A Konstantinápolyt környező dombok éjszakfelé a Balkánnal állnak összeköttetésben, nyugat felé pedig a Marmara tenger partjain mindinkább magasodva, a Thrak Chersonesusba húzódnak. Ezen félsziget folytatásának tekinthető az Aegæi tengerben fekvő Imbros és Lemnos. A Marmara tenger éjszaki sziklás és meredek partvidékén fekszik a ránk magyarokra nézve történelmi nevezetességű Rodoszto. A Thrak Chersonesuson Gallipoli, kettős kikötővel.

Tovább nyugat felé találjuk a Marica torkolatát. Közeliében van Dega-gab, mely Thracia terményeinek legfontosabb kiviteli helye.

A tengerpart közelében van Samothrake s tovább nyugot felé Thasos, melynek gazdag aranybányái már az ó-korban is ismeretesek voltak.

A tartomány belsejében legfontosabb hely a Marica, Tundja és Arda összefolyásánál épült Edirneh (Drinápoly); szép, tágas és termékeny róna közepén fekszik s az egész Balkáni félszigetnek Konstantinápoly után legvirágzóbb és legnagyobb városa. Környékén sok rózsát tesztenek, úgyszintén pamutot és füget. Legjellemzőbb iparága a rózsaoil készítés.

A terület lakosságának nagy részét a törökök képezik; vannak itt továbbá szép számmal görögök is s a nagyobb városokban ideiglenesen ide telepedett más nemzetbeliek is, kiket itt közönségesen frankoknak neveznek.

Természeti tárgyak.

1. Tajtékkő gumoidomú darabokban fordul elő. Színe sárgás- vagy szürkés-fehér. A vizet mohón magába szívja; eleintén úszik a vizen, de ha teleszívta magát, alámerül. Ha száraz, igen erősen tapad a nyelvhez. Pipákat és szivarszívókat faragnak belőle.

2. A cserjés gyapot (*Gossypium herbaceum*) egy vagy két éves növény, melynek egy méter magasra nyúló szárai elágaznak. Nyeles levelei 3—5 karélyu ak és ép szélűek. Halaványsárga, mályvaféle, nagy virágai a

levél hónaljából egyével nőnek ki. Termése diónagyságú tok, melyben minden egyes mag fénylő, fehér szálakba, a pamutszálakba burkolva van. Érés alkalmával földnyuzadnak ezen rugalmas szálak és szétrepesztik a tokot. A magvaktól megtisztított szálak a legkülönbözőbb módon használatnak fel vagy különféle pamut-, vagy gyapotszövetnek, vagy vattának. A gyapot termelése és földolgozása évenként több százezer embert foglalkoztat.

3. A fűgefafa (*Ficus carica*) kisebb fa vagy cserje. Ágai tejnedvet tartalmaznak. Levelei szívalakúak, ép szélűek, vagy három, vagy öt karélyuak. Termése körtealakú, édes húsú gyümölcs, melyben sok apró kemény magva van. A fügéket vagy frissen élvezik, vagy aszalják és karikákra rakva vagy hordókba lényomva hozzák a kereskedésbe.

4. A rózsza vagy csipkebokor (*Rosa canina*) rövid, vastag törzsű cserje, melynek számos vesszőnemű, felnyúló ágai és lehajló szúrós tövisei vannak. A szárnyalt levelek 5—7 tojásalakú, élesen fűrészelt levélkékből állanak. Jó illatú fehér, piros vagy sárga nagy virágai egyesével vagy párosával fordulnak elő. A vadrózsza virága csak öt szirmu, de a művelt rózsának virágán sokkal több szirm fejlődik. A rózsza szirmaiból készítik a jó illatú rózsaiajt. Húsos, veres termését is felhasználják.

III. Görögország.

Görögország a Balkáni félsziget déli; a Jóni és Aegæi tenger közé ékelt, s a Lepantói öböl által két felé osztott részét foglalja el. — Keleti partjait tekintve, ott találjuk az Olympossal szemközt s attól csak a Szalumbria (*Peneus*) szűk völgye (*Tempe*) által elválasztva az *Ossát* s dél felé haladva a *Magnesiai* félsziget törzsét képező *Pelion*t. A *Magnesiai* félsziget képezi a *Voloi* öböl (*Pagasæi*) keleti határát, nyugatról s délnyugatról övezik azt a *Pindustól* elágazó *Othrys* hegység végágai.

A *Kambuni* hegység, *Pindus* és *Othrystól* bezárt területnek a neve *Thessalia*. Ez a legújabb időben Görögország birtokába jutott. A tartomány főhelyei *Larissa* s a *Voloi* öböl mellett *Volo*. Közélemben feküdt az ókorban *Jolkos*. (*Argonauták*.)

Az *Othrys* hegység déli tövét mossa a *Zitumi* (*Mali*) öböl. (*Thermopylæ*). — Innen a tengerpart a *Suniumi* hegyfokig, hegyes és meredek. Párhuzamosan ezen tengerparttal terül el a hosszára nyújtott *Euboëa*, melyet a szárazföldtől a helyenként alig 100 méter széles *Euripos* csatorna választ el. Ezen sziget éjszaki végén van az *Artemision* fok, melytől keletfelé az *Éjszaki Sporadok* szigetcsoportozatját találjuk.

A *Suniumi* hegyfoktól (hajdan *Pallas* templomával) a tengerpart éjszaknyugatra kanyarodik. Itt volt hajdan, *Athene* virágzó korában, annak híres hármaskikötője (*Munichia*, *Phaleron*, *Piræus*). — A *Piræusi* kikötő újabb időben ismét virágzásnak indult, mióta a közlemben fekvő *Athene*, a *Törökországtól* függetlenségét kivívott új Görögország fővárosa lett. Közlemben az öböl mélyében látjuk *Salamist* s tovább (*480. K. e.*) *Aeginát*, mely a tengeröblöknek nevet adott.

Az Aeginai öböltől délre van a gazdag tagozású Argosi félsziget, melynek délnyugati határát a Naupliai öböl képezi, Görögország jelenlegi legfontosabb kikötőjével Nauplia városa mellett. Naupliától délre a tengerpart sziklás és meredek; déli végpontját képezi a Malia hegyfok. Ez és a Matapán-fok (a Balkáni félsziget déli csúcsa) között a szárazba nyúló Marathónisi öbölbe ömlik az Iri (Eurotas) patak, melynek völgyében Sparta fekszik.

A Matapán-foktól nyugatra van a Koroni öböl, s ettől ismét nyugat-

felé a Messinai félsziget, melynek partjaival szemben Sphaktereia szigete (Peloponesusi háború) emelkedik a tengerből.

Éjszakfelé haladva, a nyitott Patrasi s vele a Naupakto (Naupaktos) szoros által összekötött Lepantói öbölbe jutunk. A Patrasi öböl mellett fekszik Patros, egész Dél-Görögország legnagyobb községe, míg a Lepantói öböl keleti végén épült Korinthó csak nevét bírja a hajdan oly híres Korinthusnak.

Az Aspropotamos torkolatától a tengerpart ismét éjszakra kanyarodik az Artai öbölíg. Az Artai öböl bejáratánál van az Actiumi hegyfok, melynek közelében, egy következményeiben nagy fontosságú tengeri ütközet vívott (31. K. e.).

A tengerpart mellett fekvő számos sziget között *Kephalonia*, *Lerkadia* és *Zakynthos* a legnagyobbak. Ezek mind hegyesek.

Maga *Hellas*, azaz a *Lepantói öböltől* éjszakra fekvő terület is hegyvidék. Hegyei a *Pindusból* kiágaznak, s különféle nevek alatt, délkeleti irányban a *Suniumi* hogyfokig húzódnak.

A *Korinthusi földszoros*on áthúzódo dombor által állnak *Hellas* hegyeivel összeköttetésben *Morea* (*Peloponesus*) hegyei.

Az eddig említett szigeteken kívül említést kell még tennünk a *Hellas* hegyeinek mintegy délkeleti folytatását képező *Kykladokról* s a *Kandiát* és *Görögországot* mintegy áthidaló *Cerigo* és *Cerigotto* szigetekről. — Ezen szigetek mind hegyesek, mint az ország, melyhez tartoznak; legmagasabb emelkedést tüntet fel a *Török birodalomhoz* tartozó *Kandia*, *Ida* hegyében (2450 m).

Görögország éghajlata enyhe, levegője egészséges, területének egyes részei felette termékenyek. Hegyei ércekben szegények ugyan, de becses ásványokat rejtnek. (Asbest, kréta, márvány.) Növényeit tekintve felette gazdag területnek mondható. Fái közül első hely illeti az olajfát, utána sorakozik a babérfa; itt van a *myrthus* hazája s szőlőtői a *mazsolaszőlőt* szolgáltatják. Nagyszámú állatjai közül legjellemzőbbek a görög teknősbéka s a tengerpartot környező tengerekben a delfin.

Lakosai görögök, a régi hellenek utódjai, keverve más, különösen délszláv néptörredékekkel.

Természeti tárgyak.

a) Ásványok.

1. Az *asbest* hajfinomságú, hajlékony, gyakran igen hosszú, fényes rostokból áll, melyek majd párhuzamosan vannak elhelyezve és könnyen szétszedhetők, majd összevissza kuszáltak és szét nem választhatók. Színe fehér, vagy szürke. A tűzben meg nem gyulad, azért eléghetlen lámpabelet és más tűzálló szöveteket készítenek belőle. A régiek halottjaikat takarták be asbestszövettel.

2. A *kréta*, mely *Kréa* szigetről nyerte nevét, földes mészkő. Írás-és rajzolásra használható, mivel részecskéi a táblához tapadnak. A kréta apró tengeri állatok mészhéjaiból képződött.

3. A *márvány* szemcsés mészkő. Színe igen különböző. A legbecesebb a fehér márvány, melyet hajdanában *Paros* szigetről hozták. A görög szobrászok ebből faragták, bámulatra ragadó, remek műveiket. Újabb időben a legszebb fehér márványt felső Olaszországban *Carrara* mellett fejtik, melyből szép szobrok készülnek.

b) Növények.

1. Az *olajfa* (*Olea europaea*) alacsony, töben gyakran igen vastag fa, ritkábban cserje. Ellenés lándzsaídomú levelei bőrneműek, örökzöldek; felső lapjuk sötétzöld, az alsó fehér szürke. Gyümölcse tojásalakú, szilva-

nagyágú csontár. Érett gyümölcszeinek kisajtolása által nyerik az úgynevezett faolajt, melynek finomabb, világossárga nemét eledelek készítésénél használják, a többi részint világító szerül, részint kenőcsül használtatik. Az olajfa ágát már a legrégebb korban használták béke jelvényül.

2. A babérfa (*Laurus nobilis*) cserje vagy kisdudfa, mereven fönnyülő ágakkal. Bőrnemű, illatos, örökzöld, hosszukás lándzsaalakú leveleinek szélük megvastagodott. Gyümölcse kékesfekete, cseresznyenagyságú bogyó. A babérfa, melynek ágai a régi görögöknél és rómaiaknál mint a dicsőségnek és megtiszteltetésnek jelvényei használtattak, a Földközi tenger vidékén vadon nő. Gyümölcsei és levelei eledelek fűszerszámozására használatnak.

3. A mirtusfa (*Myrtus communis*) nagyon elágazó örökzöld cserje, melynek kopasz, tojásdad, hegyezett, áttetszőn pontozott levelei vannak. Gyümölcse kékes fekete, körtealakú bogyó. A mirtus a Földközi tenger környékén igen gyakori növény, nálunk virágcserepben ápolják és ágait menyegzői koszorúknak használják. Levelei fűszerszámos, kedves illatúak és keserű ízűk.

4. Görögországban terem egy szőlőfaj, melynek gyümölcsében mag nincsen. Ezeket a szőlőbogyókat addig hagyják a szőlőtöveken, míg a forró naptól megaszalnak. A megaszalt szőlőbogyók mint a z s o l a szőlők jönnek a kereskedésbe.

c) **Állatok.**

1. A delphin (*Delphinus delphis*) 2·5^m hosszúra nő. Teste halalakú, bőre kopasz, selyemfényű. Háta fekete, oldala szürke, hasa fehér. Feje hegyes orrú; száját sok, hegyes, egynemű fog fegyverezi. Orrnyílásai egy fecskendező nyílássá egyesültek. Első lábai sarlóalakú uszószárnnyakká idomultak. Hátsó lábai nincsenek. A test végén van egy vízszintes úszószárny, hátán egy kis zsiros szárny. A delphin követi a hajókat némelykor mértőföldre, de nem az emberek iránti ragaszkodásból, hanem hogy a halakat, melyeket a kidobott konyhai hulladékok oda édesgetnek, hatalmába keríthesse.

2. A görög teknősbéka (*Testudo græca*) 30 % hosszúra nő. Háteknője magas és domború, hasteknője lapos és egyenes. A két teknő összefüggő igen erős páncélt képez, melynek elöl lévő nyílásán a fejét és két első lábát, a hátul valón pedig farkát és két hátulsó lábát tetszése szerint kinyújthatja, vagy bevonhatja. Teknője sárga-fekete színű, szarunemű pajszból áll. Újjai minden lábán a karmokig összenőttek. Szája fogatlan, hasonlít a madár csőréhez. Homokos erdőkben lakik, növénynyel, gyümölcsessel, csigákkal és földi gilisztákkal táplálkozik.

IV. A Balkáni félsziget általános viszonyainak összefoglalása.

A Balkáni félsziget a magyar birodalomtól délfelé a Földközi tengerbe nyúló földterület. (K. h. 33—48°, éjsz. sz. 36—48°). A félszigetet határoló tengerek: Az Adriai tenger, az Otrantói szoros, a Joniai tenger, az Aegæi tenger, a Hellespontus, a Marmara tenger, a Bosporus és a Fekete tenger; éjszaken határolja a magyar királyság, éjszak-keleten Bukovina és Oroszország. A terület nagysága 540.000 □ %_m.

A félsziget éjszaki része tömör szárazföld, csekély tengerparti fejlődés-

sel; annál gazdagabb a déli rész tengerparti tagozása. A mi domborzati viszonyait illeti: túlnyomó benne a hegyekkel borított terület s aránylag igen kevés rajta a síkság és alföld.

Folyóvizei részint az Adriai-, Joniai- részint a Fekete-, Aegæi tengerbe ömlenek. Ezek között legnagyobb s legfontosabb az itt egész hosszában hajózható Duna, mely azonban a félszigetnek csak éjszakkéleti kis részét szeli.

Éghajlati viszonyait tekintve, a Balkán s vele nyugatfelé összeköttetésben álló hegységek a félszigetet két részre osztják. Az éjszaki rész éghajlata még Közép-Európai, a Balkántól délre már határozottan déli. A Balkántól délre fekvő területeken az erdők, mezők majdnem az egész éven át zöldelők, hó a ritkaságokhoz tartozik.

A lakosok főelemét a legutóbbi időkig a 14—15-dik században ide telepedett törökök képezték: harcias, vitéz, józan nép, de államalkotó tehetőség nélkül. Újabb időben nagy szerepet kezdenek játszani a számos töredékre oszlott délszlávok és rumánok, míg a félsziget déli részén a görögök képezik a túlnyomó többséget.

Vallásra nézve a lakosság legnagyobb része görög-keleti vallású, utánuk sorakoznak a mohamedánusok s azután következnek más keresztény és nem keresztény kisebb felekezetek, mint római katolikusok, protestánsok és zsidók.

Politikai tekintetben a félsziget következő tartományokból áll:

- I. Dalmátország, jogilag magyar, tényleg ausztriai tartomány.
- II. Hercegovina, Bosznia és Novibazar egy része, a legújabb időben osztrák-magyar csapatok által elfoglalt tartományok.
- III. Szerbia, királyság.
- IV. Rumánia, királyság.
- V. Montenegró, független fejedelemség.
- VI. A Görög királyság.
- VII. Bolgárország, a török szultántól névleg függő fejedelemség.
- VIII. Kelet-Rumelia, belügyeit önállóan intéző tartomány, a török császártól kinevezett kormányzó alatt.
- IX. Az európai török birodalom, melynek tartományai:
 - a) Thracia.
 - b) Macedonia.
 - c) Albánia, Novibazar nagyobb részével.

